

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Полтавський державний аграрний університет
Institute of European Education (Болгарія)
Національний аграрний університет Вірменії
University of Opole (Польща)
International Slavic University (Македонія)
ISMA University (Латвія)**

Кафедра захист рослин

**IV Міжнародна науково-практична
інтернет-конференція
«Сучасні аспекти і технології у захисті рослин»**

*28 листопада 2023 року
м.Полтава*

Сучасні аспекти і технології у захисті рослин : матеріали IV Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (м. Полтава, 28 листопада 2023 р.). Полтава: ПДАУ, 2023. 150 с.
ISBN 978-617-8231-35-4.

Міністерство освіти і науки України, Державна наукова установа «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» (УкрІНТЕІ), Посвідчення № 442 від 27 жовтня 2023 р. (IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасні аспекти і технології у захисті рослин»).

У збірнику представлені тези, присвячені сучасним проблемам захисту і карантину рослин, фітосанітарного моніторингу та розвитку агроєкосистем України. Матеріали призначені для наукових співробітників, викладачів, здобувачів вищої освіти та аспірантів вищих навчальних закладів, фахівців і керівників сільськогосподарських підприємств АПК різної організаційно-правової форми господарювання та всіх, кого цікавить проблематика сучасного захисту рослин в агроєкосистемах України.

The collection presents theses devoted to modern problems of plant protection and quarantine, phytosanitary monitoring and development of agroecosystems of Ukraine. The materials are intended for researchers, teachers, graduates and graduate students, specialists and managers of agricultural enterprises of various organizational and legal forms of management and all who are interested in modern plant protection in agroecosystems of Ukraine.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Доля Микола Миколайович – доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри інтегрованого захисту і карантину рослин Національного університету біоресурсів і природокористування України, член-кореспондент Національної академії аграрних наук України.

Поспелов Сергій Вікторович – доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри землеробства і агрохімії імені Сазанова Полтавського державного аграрного університету.

Рекомендовано до друку Вченою радою Полтавського державного аграрного університету (протокол № 5 від 26.12.2023 року)

Матеріали друкуються в авторській редакції мовами оригіналів. За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідальні автори.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ І КАРАНТИНУ РОСЛИН	9
Білявський Ю. В., Білявська Л. Г.	ВИДАТНІ ФІТОПАТОЛОГИ ПОЛТАВЩИНИ 9
Білявський Ю. В., Білявська Л. Г., Сокирко М. П	130 РОКІВ ДОВГОСТРОКОВОМУ ДОСЛІДУ «ЦІЛИНА» 12
Коцюрuba І. О., Піщаленко М. А.	ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ОГЛОБЛІНА ДМИТРА ОЛЕКСІЙОВИЧА 14
Каленіченко Н. О., Піщаленко М. А.	МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ КУРДЮМОВ – ЗАСНОВНИК ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРИКЛАДНОЇ ЕНТОМОЛОГІЇ 16
Демченко О. В., Піщаленко М. А.	ПЕРШЕ ЕНТОМОЛОГІЧНЕ БЮРО ПОЛТАВСЬКОГО ГУБЕРНСЬКОГО ЗЕМСТВА 19
Писаренко В.М., Піщаленко М.А., Пономаренко С.В., Логвиненко В.В.	РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕНТОМОФАУНИ АГРОЦЕНОЗІВ НА ПОЛТАВЩИНІ В КІНЦІ ХІХ - НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ 21
Самородов В. М., Кигим С. Л.	ЕНТОМОЛОГІЧНІ ЗВИТЯГИ ДМИТРА ОГЛОБЛИНА (1893-1942): ДО 130-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВЧЕНОГО 25
Самородов В. М., Шиян О. О.	ГОЛОВНА ПРАЦЯ ЕНТОМОЛОГА М.В. КУРДЮМОВА (1885-1917) ТА ЇЇ ПОСТУП КРИЗЬ СТОЛІТТЯ 28
РОЗДІЛ 2. ФІТОСАНІТАРНИЙ МОНІТОРИНГ. ІНТЕГРОВАНІЙ ЗАХИСТ	32
Білявська Л. Г., Білявський Ю. В	ПОШИРЕННЯ ПІДГРИЗАЮЧИХ СОВОК У СОСВИХ АГРОЕНОЗАХ 32
Борзих О. І., Круть М. В.	ПРОГНОЗУВАННЯ ФІТОСАНІТАРНОГО СТАНУ АГРОЦЕНОЗІВ (ІННОВАЦІЙНІ РОЗРОБКИ) 35
Бялас В. В., Гіболенко І. В.	ФІТОСАНІТАРНА СИТУАЦІЯ ЩОДО РЕГУЛЬОВАНИХ ШКІДЛИВИХ ОРГАНІЗМІВ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ 39
Волошин В. О., Поспелова Г. Д., Нечипоренко Н. І.	ЕЛЕМЕНТИ ЗАХИСТУ ЯЧМЕНЮ ЯРОГО ВІД ЗБУДНИКІВ ГРИБНИХ ХВОРОБ 41
Голосна Л. М., Афанасьєва О. Г.	ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА МЕТОДІВ ФІТОПАТОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ НАСІННЯ ПШЕНИЦІ 44
Гордєєва О. Ф., Біленко О. П., Воропіна В. О.	ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД ШКІДНИКІВ РІПАКУ НА ПОЛТАВЩИНІ 47
Жиліна Т. Б.	ФІТОСАНІТАРНІ ПРОБЛЕМИ ПОСІВІВ ГОРОХУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ 49
Заворотній Б. Ю.,	ФУНГІЦИДИ РЕКОМЕНДОВАНІ В ЗАХИСТІ ЗЕРНОВИХ 52

Бібліографія:

1. Білявський Ю. В., Опара М. М. Історія створення колекції комах ентомологічного відділу Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції ім. М. І. Вавилова. Вісник Полтавської державної аграрної академії. 2004. № 1. С. 59-62.
2. Вернадский В. И. Дневники 1917-1921. Октябрь 1917 – январь 1920. Київ: Наукова думка, 1994. 270 с.
3. Волосков В. Ф. Найзнаменитіша в Україні. Полтава: ТОВ «АСМІ», 2013. 256 с.
4. Знаменский А. В. Насекомые вредящие полеводству. Ч. I. Вредители зерновых злаков. *Тр. Полтавской сельхоз. опытной станции*. Вып. 50. Энтомологический отдел. Полтава, 1926. 296 с.
5. Кигим С. Л. З історії природничого відділу Полтавського краєзнавчого музею: Зб. наук. статей 2005. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. Полтава: Дивосвіт, 2006. С. 415-472.
6. Самородов В. М. Оглоблин Дмитро Олексійович. Енциклопедія Сучасної України. Т. 24: О. Київ, 2022. С. 127-128.

**ГОЛОВНА ПРАЦЯ ЕНТОМОЛОГА М.В. КУРДЮМОВА (1885-1917)
ТА ЇЇ ПОСТУП КРИЗЬ СТОЛІТТЯ**

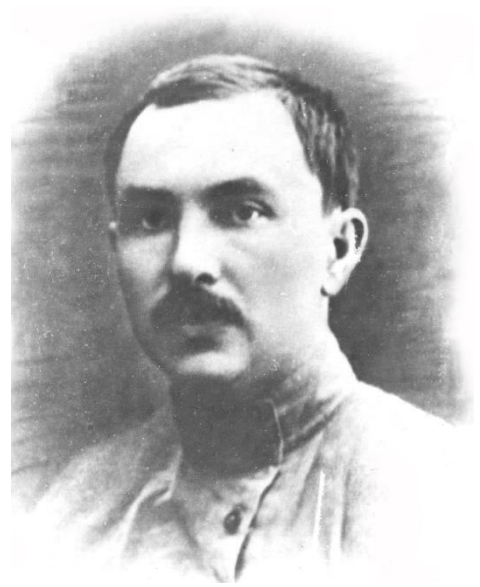
Самородов В. М.¹, Шиян О. О.²

¹*Полтавський державний аграрний університет,*

²*Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського*

Полтавщині по праву належить першість досліджень у царині прикладної або сільськогосподарської ентомології. У 1910 році при Полтавській дослідній станції було створено ентомологічний відділ, що став першим науковим підрозділом такого типу на теренах царської росії. Його очолив Микола Васильович Курдюмов (1885-1917) [2, 6, 7]. Всесвітньовідомий вчений Володимир Вернадський дав високу оцінку науковій діяльності полтавського ентомолога, назвавши його «талановитим натуралістом», користувався його працями для розробки свого вчення про живу речовину [8].

Микола Курдюмов розпочав ентомологічні дослідження ще будучи студентом Київського політехнічного інституту. У літні періоди 1907 та 1908 років на запрошення І.В. Ємеянова Курдюмов вивчав біологію озимої совки як шкідник сільськогосподарських культур в умовах Харківської губернії. Досить ґрунтовні дослідження вийшли окремою брошурою. У 1909 році після

закінчення інституту Микола Курдюмов був командирований до США, де познайомився із діяльністю ентомологічних закладів, зокрема, методикою постановки дослідницької роботи в штаті Огайо. Під час його відрядження його обрали членом Американської асоціації прикладних ентомологів, закордонним кореспондентом-співробітником Вашингтонського ентомологічного бюро [2, 7]. Все це свідчення того, що молодий фахівець поєднував у собі гарну фахову підготовку, практичний досвід роботи не лише у лабораторії, а і у природі, знання світового рівня з організації ентомологічних спостережень. На той час такі фахівці були рідкістю навіть для столичних інституцій, а вже для провінції і поготів.

Після повернення в Україну Миколи Васильовича влітку 1910-го року його було обрано очільником ентомологічного відділу Полтавської дослідної станції. Не дивлячись на те, що йому в той час було усього 25 років він розвинув активну організаційну та наукову діяльність: сконструював нові прилади для вивчення комах, започаткував чисельну ентомологічну колекцію, читав лекції, опублікував низку оригінальних праць. Дослідник вивчав систематику і біологію двокрилих та паразитів перетинчастокрилих (описав декілька нових видів та родів), можливості використання їх для боротьби з шкідниками сільськогосподарських культур [2, 7]. Початок наукової діяльності ентомолога збігся з періодом розробки біологічного методу боротьби зі шкідниками з використанням паразитичних комах. Микола Курдюмов став піонером зазначеного питання. Крім цього, він ініціював видання брошур з ентомології в серії праць Дослідної станції. Вони виходили друком із його участю до 1917 року включно. Ці видання – безпрецедентний приклад подібних праць на регіональному рівні [7].

Вся ця сукупність здобутків у царині прикладної ентомології посприяла М.В. Курдюмову зосередитись на узагальненні накопиченого матеріалу в вигляді окремої книжки, яка і стала головною працею його професійного життя. Разом із цим, його монографія присвячена найголовнішим комахам – шкідникам зернових злаків у середній та південній росії, зажила слави серед чисельного кола науковців, освітян, агрономів і ось вже друге сторіччя не втрачає свого теоретичного та практичного значення [3].

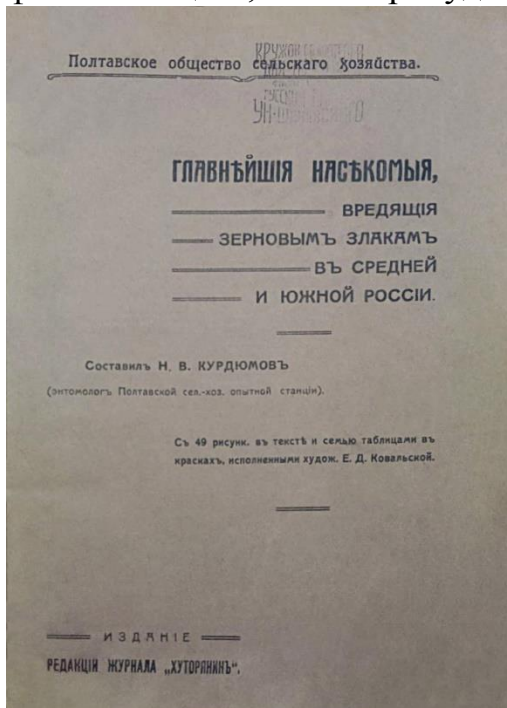
Та, на жаль, історія створення цього раритету вітчизняної ентомології належним чином не висвітлена. Тож користуючись 110-ю річницею від дня виходу в світ згаданого видання викладемо відомі нам факти з цього питання.

Перш за все, зазначимо, що М. В. Курдюмов, живучи в Полтаві був активним членом ушавленого Полтавського сільськогосподарського товариства [8]. Воно видавало знаний та дуже популярний часопис «Хуторянин». При ньому було організовано власне видавництво, яке здебільшого випускало листівки, плакати, календарі та брошури просвітницько-популярного змісту для найширших селянських верств [8]. Від 1912 року редакція видавництва вирішила заснувати серію книг «високого рівня» для

агрономів [4]. Саме її було вирішено розпочати випуском книги М. В. Курдюмова, яка на той час мала робочу назву «Вредители поля» [4].

Її появі передувало створення кольорових малюнків. Для цього до Полтави було запрошено художницю Е.Д. Ковальську. Увесь 1912 рік вона приїздила до ентомологічного відділу Станції, де працювала під наглядом М. В. Курдюмова. Вже тоді було сплановано, що остаточне видання книги слід запланувати на 1913 рік [4].

Остаточний наклад був визначений після того, коли Департамент Землеробства підписався на 1000 примірників нового видання асигнувавши на це по тим часам величезну суму грошей, які надійшли у видавництво у 1912 році [4]. М. В. Курдюмов забажав, щоб кольоровий атлас у зменшеному вигляді окремих таблиць увійшов до книги. Це збільшило вартість видання до 5000 рублів. Тому прийшлося переглянути наклад, збільшивши його до 5000 екземплярів [5]. По тих часах, для периферійного видавництва це був безпрецедентний випадок. Та ще враховуючи те, що кольорові ілюстрації друкувались окремо у столичному видавництві відомого фотографа, професора фотомистецтва, С. М. Прокудіна-Горського [3].

Як і планувалось, книга побачила світ у 1913 році але під назвою «Главнейшие насекомые, вредящие зерновым злакам в средней и южной России». У ній автор подав біологічну характеристику понад 70 видів шкідників, а загалом згадав 106 їх видів. У текстовій частині було наведено 49 чорно-білих малюнків, кожний із яких був атрибутований із вказаною інформацією авторства. Такі оригінальні ілюстрації надали Миколі Васильовичу знані ентомологи: С. О. Мокржецький, М. М. Кулагін та інші. Все це свідчить про творчі зв'язки М. В. Курдюмова з ними, його авторитет серед ентомологічної спільноти. Не менш активно допомогли йому в з'ясуванні термінології інші знакові постаті, а саме: О. М. Кіріченко,

М. Я. Кузнецов, В. Ф. Ошанін та Г. Г. Якобсон [3]. Усім їм М. В. Курдюмов висловив вдячність за допомогу та увагу до його праці.

Слід зазначити, що книга мала дуже цікаву і незвичайну для того часу змістову структуру. Вона розпочинається з ключа для визначення шкідників зернових хлібів за типом їх пошкодження. Це був інноваційний наробок М. В. Курдюмова. Адже саме Микола Васильович першим почав наголошувати на тому, що ентомологів повинні цікавити не лише комахи-шкідники, а й рослини, які вони пошкодили та ступінь цього впливу [7]. Далі викладався опис комах, їх шкодочинність, засоби боротьби з ними, в тому числі і біологічні [3].

Неперевершеною за своєю якістю та впливом на читача був кольоровий атлас, його представлено у вигляді 7 таблиць, які репрезентували цикли розвитку найнебезпечніших на той час комах-шкідників польових зернових культур: азіатської сарани, житнього трипсу, ячмінної попелиці, совок, хрущів, злакових мух та шведської мухи. По кожному об'єкту ці таблиці мали від 10 (ячмінна попелиця) до 25 (житній трипс) елементів. Після виходу книги ці таблиці стали масово використовуватися як ілюстративний матеріал різних видань. Але у більшості з них, навіть академічних, не було посилань на джерело їх походження.

Зразу ж після виходу в світ, книга набула великої популярності у різних колах: від читачів бібліотек невеличких сільськогосподарських товариств до провідних науковців різних профілів. Увесь 1914 рік в різних солідних часописах виходили змістовні рецензії на цю працю М. В. Курдюмова. Їх розгляд вимагає написання окремої розвідки. Тож зупинимось лише на декількох із них, які належать провідним тогочасним ентомологам.

Першу із них опублікував І. В. Ємельянов – завідувач відділу ентомології Харківської обласної сільськогосподарської дослідної станції (див. Южно-Русская с.-х. газета. 1914. № 10. С. 17). У ній автор викладає позитивну характеристику на нове видання, наголошуючи на тому, що воно «...безперечно повинно бути настільним для кожного агронома та інтелігентного господаря». Що ж до іншої рецензії – Й. А. Порчинського (Сельское Хозяйство и Лесоводство. 1914. Т. 245: Май. С. 524-530), то вона не стільки пафосна і позитивна як інші. Її автор взагалі рахував, що треба було видати лише кольорові таблиці з пояснювальним текстом до них.

Та як би там не було, сьогодні, через 110 років після видання книги М. В. Курдюмова «Главнейшие насекомые, вредящие зерновым злакам в средней и южной России» можемо констатувати, що це була подія світового рівня, а її дані та малюнки увійшли до багатьох монографій та підручників із загальної та сільськогосподарської ентомології, захисту рослин, землеробства і рослинництва [1]. Видання назавжди прославило полтавську ентомологічну школу – невід'ємну складову вітчизняної науки про комах.

Бібліографія:

1. Книги-ювіляри – 2013 : бібліографічний покажчик / уклад.: О. Д. Кандаурова, І. П. Жидких, Я. С. Леус. Харків: ХНАУ. 2013. 127 с., 6 дод. (Серія «Книжкові скарби ФБ ХНАУ імені В.В. Докучаєва»).
2. Круть М. В. Видатний ентомолог М. В. Курдюмов. *Український ентомологічний журнал*. 2015. № 1-2. С. 113-117.
3. Курдюмов Н. В. Главнейшие насекомые, вредящие зерновым злакам в средней и южной России. Полтава : Издан. ред. журнала «Хуторянин». 1913. 119 с. + VII табл.
4. Отчет о деятельности Полтавского Общества Сельского Хозяйства. За 1912 год. Полтава: Электр. типограф. Д. Н. Подземского. 1913. 82 с.
5. Отчет о деятельности Полтавского Общества Сельского Хозяйства. За 1913 год. Полтава: Электр. типограф. Д. Н. Подземского. 1916. 52 с.

6. Самородов В. М. Курдюмов Микола Васильович. Енциклопедія сучасної України. Т. 16: Куз-Лев. Київ. 2016. С. 198.
7. Самородов В. М. Творець сільськогосподарської ентомології. До 130-річчя від дня народження Миколи Курдюмова. Край. 2015. № 136. С. 16-18.
8. Самородов В. М., Кигим С. Л. Полтавське сільськогосподарське товариство (1865-1920 рр.): історія, звитяги, першопостаті / Наук. ред. В. М. Самородов. Полтава: Дивосвіт. 2015. 160 с.

РОЗДІЛ 2. ФІТОСАНІТАРНИЙ МОНІТОРИНГ. ІНТЕГРОВАНІЙ ЗАХИСТ

ПОШИРЕННЯ ПІДГРИЗАЮЧИХ СОВОК У СОЄВИХ АГРОЕНОЗАХ

Білявська Л. Г., Білявський Ю. В.

Полтавський державний аграрний університет

Соя – *Glycine hispida* (Moench) Max. – на сьогодні, залишається головною високорентабельною та цінною культурою. Урожайність цієї стратегічної культури цілком залежить від комплексу шкідливих організмів й який залишається одним із факторів впливу на головний показник сої. Кожний рік фітофаги знижують її урожай на 12-30%. За відсутності застосування заходів захисту посівів цей показник збільшується до 50%.

Підгризаючі совки, до комплексу яких входять совки іпсилон, дика, південна, пшенична, – поширені і шкодять в усіх регіонах на просапних, овочевих культурах, озимині. Їхній склад досить різноманітний – близько 15 видів метеликів, гусениці яких більшу частину часу перебувають у ґрунті. Метелики активні при настанні сутінків і вночі. Вдень вони ховаються у куртини бур'янів, а також під грудочки ґрунту. Найбільшої шкоди посівам озимого ріпаку завдають підгризаючі совки: капустияна, бавовняна, совка-гамма, оклична та інші, а також капустияна міль.

Зазвичай домінуючими є озима та оклична (*Scotia segetum Schiff* та *S. Exclamationis*) совки. В період вегетації 2021 р. чисельність і шкідливість підгризаючих совок знаходились на рівні 0,1-1,5 екз./м². Інтенсивний розвиток шкідників дещо стримували погодні умови. Насамперед, температура повітря у першій половині вегетації була нижче за норму з частковим перезволоженням ґрунту.

Також, у багатьох регіонах (в окремі періоди розвитку рослин) реєстрували посушливі умови. Середня чисельність гусениць першого і другого поколінь в більшості областей складала 0,1-0,7 екз./м². В окремих господарствах – до 0,8-1 екз./м² (Київська, Львівська, Херсонська обл.). Максимальна їх чисельність складала 1-2 екз./м² (в осередках Волинської, Запорізької, Полтавської, Миколаївської областей – 3 екз./ м². У Сумській